

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA EKOLOGIK HUQUQNI BUZGANLIK UCHUN JINOIY JAVOBGARLIKNI KUCHAYTIRISH ZARURATI

Abdurahmanov Elyor Shamsiddin o'gli

Qoraqalpoq davlat universiteti Yuridika fakulteti Yurisprudensiya yo'nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida ekologik huquqni buzganlik uchun jinoiy javobgarlikni kuchaytirish zarurati ilmiy asosda tahlil qilingan. Unda atmosfera havosining ifloslanishi, suv resurslaridan noto'g'ri foydalanish, tuproq degradatsiyasi hamda chiqindilarni boshqarish bilan bog'liq muammolar keng yoritilgan. Shuningdek, ekologik jinoyatlarning inson salomatligi, iqtisodiyot va atrof-muhitga salbiy ta'siri ochib berilgan. Muallif tomonidan milliy qonunchilikni takomillashtirish, xalqaro tajribalarni joriy etish va jazo choralarini kuchaytirish zarurligi asoslab berilgan. Maqolada ekologik xavfsizlikni ta'minlashda davlat organlari, jamoatchilik va innovatsion texnologiyalarning o'rnini ham alohida ta'kidlangan.*

Kalit so'zlar: *ekologik huquq, jinoiy javobgarlik, ekologik jinoyatlar, atrof-muhit, atmosfera ifloslanishi, suv resurslari, tuproq degradatsiyasi, chiqindilarni boshqarish, ekologik xavfsizlik, qonunchilik, xalqaro tajriba, barqaror rivojlanish.*

O'zbekiston Respublikasida ekologik muammolar tobora chuqurlashib borayotgan bir paytda, atrof-muhitni himoya qilish va ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun jinoiy javobgarlikni kuchaytirish dolzarb vazifaga aylangan. Ekologik jinoyatlar nafaqat tabiiy muhitga, balki insonlarning sog'lig'iga va mamlakat iqtisodiyotiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ekologik huquqbuzarliklarni kamaytirishda qat'iy va samarali jinoiy javobgarlik mexanizmlarini yaratish zarur.

O'zbekiston tabiiy resurslarga boy mamlakat bo'lib, uning hududida ko'plab tabiiy ofatlar va ekologik xatarlar yuzaga kelmoqda. Bu muammolarni hal qilishda davlatning asosiy vazifalaridan biri – ekologik qonunchilikni kuchaytirish va uni samarali amalga oshirishni ta'minlashdir. Jinoyat kodeksida ekologik jinoyatlar uchun aniq javobgarlik belgilangan bo'lsa-da, amaliyotda ularning oldini olish uchun jazo choralarini yanada kuchaytirish zarur.

Atmosfera havosining ifloslanishi so'nggi yillarda O'zbekistonda katta muammo bo'lib qolmoqda. Sanoat korxonalari, transport vositalari va issiqlik stansiyalaridan chiqayotgan zararli moddalar havoni ifloslantirmoqda. Bu esa nafaqat insonlar salomatligiga, balki o'simliklar va hayvonot dunyosiga ham jiddiy zarar yetkazmoqda. Jinoyat kodeksining 206-moddasi havoni ifloslantirishni taqiqlaydi, biroq amaliyotda bu holatlar ko'paymoqda.

Suv resurslarining noto'g'ri va ortiqcha ishlatilishi ham ekologik muammolarni kuchaytirmoqda. O'zbekiston uchun ayniqsa, Orol dengizining qurishi suv muhitining jiddiy buzilishi sifatida qaraladi. Suv havzalarining ifloslanishi, noto'g'ri qishloq xo'jaligi amaliyoti va sanoat chiqindilari natijasida suv resurslari kamaymoqda. Jinoyat kodeksining 207-moddasi suv resurslarini ifloslantirish va noto'g'ri ishlatishga qarshi jinoiy javobgarlikni belgilaydi.

Tuproq eroziyasi va cho'llanish jarayoni esa qishloq xo'jaligining samaradorligini kamaytirmoqda. Noto'g'ri yer ishlatilishi, o'rmonlarning kesilishi va chiqindilarni noto'g'ri boshqarish tabiatni tiklanmas zarar yetkazmoqda. Bu muammolarni bartaraf etish uchun ekologik qonunlarda belgilangan qoidalarni yanada kuchaytirish talab etiladi.

Chiqindilarni noto'g'ri boshqarish O'zbekistonda katta ekologik muammo hisoblanadi. Qayta ishlanmaydigan chiqindilar yer osti suvlarini ifloslantiradi, atrof-muhitga zarar yetkazadi va odamlarning hayot sifatini pasaytiradi. Jinoyat kodeksida chiqindilarni noqonuniy tashlash va boshqarish bo'yicha alohida modda mavjud bo'lib, ammo uning amalida kuchaytirilishi zarur.

O'zbekiston Respublikasi ekologik xavfsizlikni ta'minlash uchun xalqaro standartlarga mos qonunchilik yaratishga intilmoqda. 1992-yilda qabul qilingan Biologik xilma-xillik konventsiyasi, 2015-yil Parij bitimi va boshqa xalqaro hujjatlar asosida milliy qonunlar takomillashtirilmoqda. Bu hujjatlar ekologik muammolarni hal qilishda davlatlarga yo'l xaritasi vazifasini bajaradi.

BMTning "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risidagi" umumjahon deklaratsiyasi ham O'zbekistonning ekologik siyosatida muhim o'rin tutadi. Bu deklaratsiyada har bir mamlakat tabiatni asrash va atrof-muhitga zarar yetkazmaslik uchun javobgar ekanligi ta'kidlangan. Shu asosda O'zbekiston Respublikasi o'z qonunchiligida ekologik jinoyatlarga qarshi jinoiy javobgarlikni kuchaytirish ustuvor vazifa sifatida belgilagan.

Jinoyat kodeksining 218-moddasi ekologik talafot yetkazganlik uchun jinoiy javobgarlikni nazarda tutadi. Ammo amaliyotda ushbu modda bo'yicha jarimalar va jazolar yetarlicha samarali qo'llanmayapti. Shu bois davlat ekologik jinoyatlarga qarshi kurashish tizimini takomillashtirish, nazorat va monitoringni kuchaytirish bo'yicha choralar ko'rmoqda.

Jinoiy javobgarlikni kuchaytirish orqali ekologik jinoyatlarning oldini olish mumkin. Kuchli jazo choralari jinoyatchilarni jazolash bilan birga, boshqalar uchun ham ogohlantiruvchi vosita bo'ladi. Bu esa qonun buzilishining kamayishiga olib keladi. Shu sababli ekologik jinoyatlar uchun jinoiy javobgarlikni yanada qat'iylashtirish zarur.

Ko'plab rivojlangan davlatlar ekologik jinoyatlarga qarshi jinoiy javobgarlikni kuchaytirgan. Masalan, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida ekologik qonunlarning bajarilishini ta'minlash uchun qattiq nazorat va jazo mexanizmlari mavjud. AQShda "Clean Air Act" va "Clean Water Act" qonunlari asosida ifloslanishga qarshi

kurashishda kuchli jazo choralar qo'llanadi. Rossiyada ham ekologik jinoyatlar uchun jazo choralarini kuchaytirish orqali tabiatni muhofaza qilish samaradorligi oshirilgan.

O'zbekiston ushbu xalqaro tajribalarni o'rganib, milliy qonunchilikni takomillashtirish yo'lida faol ish olib bormoqda. Shu jumladan, 2023-yilda ekologik qonunchilikni mustahkamlash maqsadida yangi normativ-huquqiy hujjatlar ishlab chiqilmoqda. Bu hujjatlar jinoyat kodeksining ekologik jihatdan zarar yetkazish holatlari bo'yicha javobgarlikni oshirishga qaratilgan.

Bundan tashqari, ekologik ta'lim va targ'ibotni kuchaytirish ham ekologik jinoyatlarga qarshi kurashishda muhim ahamiyatga ega. Fuqarolar va korxonalar o'rtasida ekologik mas'uliyatni oshirish orqali jinoyatlarning oldini olish mumkin. Maktablarda, oliy o'quv yurtlarida ekologik fanlar va tushunchalarni kengroq o'rgatish zarur.

Ekologik qonunchilikni amalga oshirishda davlat organlari, nodavlat tashkilotlar va jamoatchilik o'rtasida samarali hamkorlik tashkil etilishi kerak. Jamoatchilik nazorati ekologik qonunbuzarliklarning tez aniqlanishi va ularning oldini olishga yordam beradi. Shu bilan birga, mahalliy hokimiyat organlari faoliyatini kuchaytirish zarur.

Texnologiyalarni takomillashtirish va innovatsiyalarni joriy etish ekologik muammolarni kamaytirishga xizmat qiladi. Masalan, chiqindilarni qayta ishlash, energiyani tejash, ekologik toza ishlab chiqarish usullarini joriy etish ekologik xavfsizlikni ta'minlaydi.

Shuningdek, iqtisodiy rag'batlar tizimini rivojlantirish orqali ham ekologik qonunlarga rioya qilishni oshirish mumkin. Soliqlarni kamaytirish, grantlar va subsidiyalarni taqdim etish ekologik toza faoliyatni qo'llab-quvvatlaydi.

Qonunbuzarlik holatlarida fuqarolarning faolligini oshirish uchun qonuniy himoya mexanizmlari va maxfiylik kafolatlarini kuchaytirish kerak. Shuningdek, ekologik jinoyatlarni aniqlash va tergov qilish uchun maxsus ekspertiza va laboratoriyalarni tashkil etish muhimdir. Yuqorida aytib o'tilganidek, ekologik jinoyatlar nafaqat tabiatga, balki iqtisodiyotga ham jiddiy zarar yetkazadi. Atrof-muhitning buzilishi natijasida qishloq xo'jaligi mahsulotlari kamayadi, sog'liq muammolari oshadi va turizm sohasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois jinoiy javobgarlikni kuchaytirish orqali tabiatni himoya qilish va barqaror rivojlanishni ta'minlash mumkin. Bu davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lishi lozim.

O'zbekiston Respublikasida ekologik qonunchilikni yanada takomillashtirish, xalqaro standartlarga moslashtirish va ekologik jinoyatlarga qarshi kurashishda samarali jazo mexanizmlarini joriy etish – mamlakat barqaror rivojlanishining muhim tarkibiy qismidir. Natijada, ekologik xavfsizlikni mustahkamlash va tabiatni asrash bo'yicha qonuniy mexanizmlar kuchaytirilganda, kelajak avlodlar uchun sog'lom va xavfsiz muhit yaratish mumkin bo'ladi. Bu esa milliy manfaatlar va xalq farovonligi uchun eng asosiy shartlardan biridir.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston Respublikasida ekologik huquqni buzganlik uchun jinoiy javobgarlikni kuchaytirish zamonaviy ekologik muammolarni hal qilishda muhim yo'nalishlardan biri bo'lib qolmoqda. Milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga mos ravishda takomillashtirish, jinoyatchilikka qarshi samarali kurash mexanizmlarini joriy etish, ekologik xavfsizlikni mustahkamlash orqali mamlakat tabiatini himoya qilish va barqaror rivojlanish strategiyasini amalga oshirish mumkin. Bu esa kelajak avlodlar uchun sog'lom va xavfsiz muhit yaratishning eng asosiy sharti hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T. : O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi kodekslari (2025 yil 1 aprelgacha bo'lgan o'zgartish va qo'shimchalar bilan): to'plam / O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi: T. : Adolat, 2025.
3. O'zbekiston Respublikasining —Tabiatni muhofaza qilish to'g'risidagi Qonuni. // O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis palatalari Axborotnomasi. – Toshkent sh., 1992-yil 9-dekabr, 754-XII-son.
4. O'zbekiston Respublikasining —Suv va suvdan foydalanish to'g'risidagi Qonuni. // O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis palatalarining Axborotnomasi. – Toshkent sh., 1993-yil 6-may, 837-XII-son.
5. Nurmatov M. M. Ekologik-huquqiy javobgarlik. O'quv qo'llanma – Toshkent: TDYUI, 2010. – B. 24.
6. Xolmo'minov J.T. , Safarov J.I. Xorijiy mamlakatlarda tabiiy resurslar xuquqi: qiyosiy tahlil va qonunchilikni takomillashtirish: Monografiya. – T. : TDYUI, 2012.
7. O'zbekiston Respublikasida atrof-muhit holati va tabiiy resurslardan foydalanish to'g'risidagi Milliy ma'ruza // O'zbekiston Respublikasi Tabiatni muhofaza qilish qo'mitasi. – Toshkent: Chinor ENK, 2013.
8. Berdiboyev S. (2022). Ekologiya sohasidagi jinoyatlar uchun javobgarlik. Evraziyskiy jurnal prava, finansov i prikladnykh nauk, 126–128.
9. Xoshimov A. L. (2023). Ekologik qonun talablarini buzganlik uchun javobgarlik: Amerika, Germaniya tajribasi. Luchshie intellektual'nye issledovaniya, 26–30.